

БОЯН ВЪЛЧЕВ

**ВАЙКАНЕТО ЗАРАДИ НЕГРАМОТНОСТТА НЕ ПОМАГА.
НУЖНИ СА СТРАТЕГИЯ И ДЕЙСТВЕНИ МЕРКИ!**

Напоследък много често и като че ли от всички страни се чуват вайкания заради ширещата се сред по-младите поколения неграмотност. И – по обичайния начин – вината винаги се хвърля върху младежите. Не откривам обаче признаци да се прави анализ на положението, да се набелязват стратегия и тактика и да се вземат мерки.

Само младите хора не са виновни.

Да се обърнем към обучението по български език в училището.

От десетилетия в България се *култивира* една образователна среда, която допринесе в много голяма степен за сегашното положение по отношение на грамотността и езиковото поведение. Най-важният предмет – предметът „роден език“ – реално не съществува в българското средно училище. Там има един сдвоен предмет под името „български език и литература“. В прогимназията се изучава описателна граматика на българския език, която не отговаря на нуждите на децата и на техните възрастови характеристики и която с нищо не подпомага комуникативно-речевите им умения. Всъщност с редки изключения тези занимания се свеждат до заучаване на термини и на абстрактни описания.

Независимо от учебните планове и програми, независимо от предвидените часове, след VIII клас предметът, който реално съществува в училището, е „литература“. Предвидени са известни оскъдни занятия по български език, които отново не са насочени към овладяване на *комуникативно-речеви умения*. Най-често обаче в реалната практика дори и определените за тях часове не се провеждат и учителите ги заменят с литературни занимания. *До момента, в който на мястото на сдвоения предмет „български език и литература“ не се обособят два отделни предмета – „български език“ и „литература“, за които да са предвидени различни учители, ясно разграничен хорариум, самостоятелни оценки и съответстващ контрол, това положение няма да се промени.* Много пъти съм обръщал внимание върху факта, че на „българския език“ би трябвало да се гледа като на „*суперпредмета на българското училище*“, тъй като той оказва влияние и върху всички останали предмети, върху цялостното формиране на личността на учениците и след това ги съпровожда цял живот. Обучението по роден език трябва да се ориентира преобладаващо към комуникацията и да се насити с висок процент упражнения в областта на речевата (устна и писмена) дейност, свързани със социокултурната реалност, заобикаляща учениците. „Работно“ предметът може да бъде определен като „български език и общуване“. Той трябва да присъства във всекидневната програма до последния гимназиален клас.

От десетилетия цялата училищна система, свързана с българския език и с литературата, се деформира от определена бизнесориентирана университетска и училищна прослойка, която *целенасочено култивира* кандидатстудентска истерия, за да може да печели от частни уроци и курсове. Това е една порочна *сива зона* между училището и университета, която трябва да бъде премахната. Училището трябва естествено да се „*прелива*“ в университета. Както изглежда обаче, в Софийския университет, а и другаде, с тази система няма кой да се пребори. Заслужават широка подкрепа вижданията на сегашното ръководство на министерството относно приемните изпити и матурите. Най-сетне трябва да стане ясно, че у нас системата е обърната с

главата надолу – вместо „широк вход“ и „тесен изход“ навсякъде се наблюдава точно обратното.

Важен проблем са държавните образователни изисквания и учебниците. В резултат на това, че и едното, и другото почти без изключение се разработва от университетски преподаватели, от няколко десетилетия насам академичната информация се сваля все по-надолу в училищните програми, без това действително да е нужно и полезно. Сегашните държавни образователни изисквания са остарели и неработещи. Да не говорим пък за това, че държавни изисквания за оценяване изобщо липсват.

Сериозни проблеми се наблюдават и по отношение на задачите за матурата. Независимо от дейността на създаденото специално звено и от конкурсите за най-добри тестове, засега изпитните материали показват съществени слабости. По отношение на родния език са предвидени главно относително примитивни тестове за проверка на знания. Отсъства задача за създаване на текст на свободна тема – такъв, какъвто потенциално всеки човек ще създава и по-късно през живота си. Особено добра е идеята на министъра да се премахне досегашната формулировка на задачата за писане на литературен текст. Не бива да се подмине и фактът, че на матурата се дават и задачи, за изпълнението на които в учебните програми не е предвидена съответната информация.

И накрая отново ще наблегна на това, с което започнах: за неграмотността не са виновни само младите хора. Вината трябва да се търси преди всичко в училището и в университета – именно там трябва да се вземат мерки.

Някои от последните публикации на проф. д.ф.н. Боян Вълчев от Софийския университет по темата:

Българският език и българското училище. – *Учителски*, 2005, бр. 6, стр. 1–3.

За българския език, за матурите, за оценяването, за тестовете и за някои други проблеми в средното и висшето образование. – *Език и литература*, 2006, кн. 1–2, стр. 110–136.

Българският език в училището и университета. – *Език и литература*, 2006, кн. 1–2, стр. 9–12.

Книжовният език: предпоставка за развитието и креативността и резултат от развитието и креативността. – *Многообразие в единството*, 2010, кн. 1, стр. 17–25.

На какво учим децата в училище? – *Многообразие в единството*, 2010, кн. 2, стр. 83–94.

Образованието и книжовният език: някои днешни дефицити. – *Български език и литература*, 2010, кн. 2, стр. 58–66.